

ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว
ในพื้นที่ตำบลไผ่โทน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่

Impact, Adaptation, and Welfare Need of Single-Parent Families
in Phai Thon Sub-district, Rong Kwang District, Phrae Province

วิกานดา ใหม่เพย¹, รัฐวิทย์ แก้วทาร์ม²

Vikanda Maifaey¹, Ratawit Kaewtharom²

มหาวิทยาลัยแม่โจ้¹, สำนักงานรัฐวิทย์ทนายความ²

Maejo University¹, Ratawit Law Firm²

Corresponding Author E-mail: Vikanda@mju.ac.th

(Received: Oct 6, 2025; Revised: Dec 8, 2025; Accepted: Dec 16, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ตำบลไผ่โทน และวิเคราะห์ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านสุขภาพจิต และ 4) ด้านสุขภาพกาย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 21 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว จากครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวทั้งหมด 70 ครัวเรือน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับ

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว อายุเฉลี่ย 32 ปี สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลไผ่โทนแต่กำเนิด แต่งงานและจดทะเบียนสมรส มีบุตรเฉลี่ย 3 คน กลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจากการหย่าร้าง แยกทาง และไม่คิดที่จะมีคู่สมรสใหม่
2. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจเพราะรายได้ไม่เพียงพอ ค่าใช้จ่าย และเกือบทั้งหมดไม่ได้รับค่าเลี้ยงดูจากคู่สมรสเดิม แก้ไขปัญหาโดยการกู้ยืมในชุมชน ต้องการสวัสดิการด้านเงินช่วยเหลือเพื่อเลี้ยงดูบุตร และหน่วยงานให้คำปรึกษาด้านสิทธิทางกฎหมาย
3. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ยังมีบทบาททางสังคม แต่การเข้าร่วมกิจกรรมลดลง แก้ไขปัญหาโดยการฝากบุตรไว้กับพ่อแม่หรือญาติเมื่อต้องเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน มีความต้องการศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็กอายุต่ำกว่าขวบครึ่ง และเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวสำหรับปรึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์
4. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับผลกระทบด้านสุขภาพจิต ปรับตัวโดยการทำความเข้าใจกับปัญหาเพื่อยอมรับและปรับตัว หากิจกรรมทำเพื่อไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่าน พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ญาติ พี่น้อง และพึงธรรมชาติ
5. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับผลกระทบด้านสุขภาพกายที่เกี่ยวข้องจากสุขภาพจิต ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง รักษาโรคที่โรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพประจำตำบล ต้องการสวัสดิการด้านยารักษาโรค ยาบำรุง และบริการตรวจสุขภาพเคลื่อนที่

คำสำคัญ: ผลกระทบ; การปรับตัว; ความต้องการสวัสดิการ; ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

Abstract

This research aimed to 1) study basic socio-economic data on single-parent families in Phai Thon Subdistrict, and 2) analyze the economic, social, physical, and mental health impacts, adaptations, and welfare needs of single-parent families in Phai Thon Subdistrict. Data were collected using a questionnaire for interviews with 21 single-parent households out of a total of 70 single-parent households. Statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, and ranking.

The research results found that

1. The majority of the sample were single mothers, with an average age of 32 years, completing primary school level 4. They were born in Pai Thon Subdistrict, married and registered, and had an average of three children. They became single-parent families due to divorce and separation and did not intend to remarry.

2. Most single-parent families were farmers and were affected by the economic impact of insufficient income to cover expenses. Almost all of them did not receive child support from their previous spouses. They resolved this by borrowing from the community, seeking child support benefits, and providing legal counseling.

3. Most single-parent families were active in society, but their participation in activities decreased. They resolved this by leaving their children with parents or relatives when participating in community activities. They needed daycare centers for children under one and a half years old, and a network of single-parent families for consultation and sharing experiences.

4. Single-parent families were affected by mental health issues. They adapted by understanding their problems to accept and adapt, finding activities to avoid distraction, talking with neighbors, relatives, and relying on Dhamma.

5. Single-parent families were affected by physical health issues related to mental health, resulting from the economic burden of raising children alone. They received treatment at the subdistrict health promotion hospital. Need welfare in the form of medicine, nutritional supplements, and mobile health screening services.

Keywords: Impact; Adaptation; Welfare Need; Single-parent Families

บทนำ

ปัจจุบันโครงสร้างของครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปในหลายรูปแบบ ทั้งครอบครัวอยู่คนเดียว ครอบครัวเพศเดียวกัน ไม่ได้ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติดังเช่นอดีต และที่สำคัญอย่างยิ่ง พบว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่นเดียวกับสังคมทั่วโลก กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว ระบุว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวตามโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดปี 2568 จำนวน 128,322 คน เพิ่มขึ้น 7,344 ราย จากปี 2567 (ฐานเศรษฐกิจ, 2568)

หน่วยงานหลายภาคส่วนในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญ และความสนใจกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การให้ความช่วยเหลือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้นยังไม่ได้ครอบคลุมตามความจำเป็น อีกทั้งรัฐบาลยังไม่ได้ระบุครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวไว้เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่ชัดเจนเหมือนกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ในสังคมที่รัฐให้การช่วยเหลือในปัจจุบัน เช่น กลุ่มเด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ คนด้อยโอกาส และกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจึงเป็นกลุ่มเปราะบางที่รับสวัสดิการแฝงอยู่กับกลุ่มเด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุ คนด้อยโอกาส และกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสังคม ตลอดถึงสุขภาพกายและสุขภาพจิตของสมาชิกในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว มีผลต่อคุณภาพชีวิตในระยะยาว เป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาถึงผลกระทบที่มีต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการ เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและแผนการให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเช่นเดียวกันกับกลุ่มเปราะบางและผู้ด้อยโอกาสกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม เพราะคุณภาพชีวิตของคนไทยในอนาคตมีพื้นฐานมาจากการมีครอบครัวที่อบอุ่น สมาชิกในครัวเรือนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัวได้

ปัญหาการวิจัย

ตำบลไผ่โพน อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ เป็นพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านไพรพราว หมู่ที่ 2 บ้านไผ่โพน หมู่ที่ 3 บ้านแม่กระทิง หมู่ที่ 4 บ้านวังปึง หมู่ที่ 5 บ้านจำวาย หมู่ที่ 6 บ้านปางยาว หมู่ที่ 7 บ้านห้วยเอียด หมู่ที่ 8 บ้านทุ่งคัวะ และหมู่ที่ 9 บ้านก้วนาค ตามลำดับ มีประชากรรวมทั้ง 4,142 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 1,387 ครัวเรือน มีพื้นที่ประมาณ 90,462.50 ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยตามไหล่เขา ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วเขียว มะขามหวาน มะม่วง และลำไย มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ได้แก่ ไก่ ปลา มีการเลี้ยงสัตว์บ้างแต่ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อจำหน่ายได้แก่ โคพื้นบ้าน สุกร กระบือ และไก่ ประชากรส่วนน้อยที่ประกอบอาชีพรับราชการและค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย 26,185 บาทต่อคนต่อปี ซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจนของประเทศ ปี 2567 คือ 36,0936 บาทต่อคนต่อปี ประชาชนในตำบลไผ่โพนมีวิถีชีวิตที่ยังคงความเป็นชุมชนชนบท การดำเนินชีวิตผูกพันกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ มีลำน้ำ 11 สาย น้ำตก 1 แห่ง สำหรับใช้อุปโภค บริโภคในครัวเรือนและใช้ในพื้นที่การเกษตร หมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้านแวดล้อมด้วยภูเขาป่าไม้ และธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตที่เรียบง่ายท่ามกลางความเป็นธรรมชาติและยังคงสภาพความเป็นชนบทอยู่มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดแพร่ แต่ผลการสำรวจโดยคณะผู้วิจัยกลับพบว่า มีครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวถึง 70 ครอบครัวในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ พ่อเลี้ยงเดี่ยว แม่เลี้ยงเดี่ยว รวมถึงพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยววัยรุ่นที่เกิดจากการหย่าร้าง แยกทาง ละทิ้ง และคู่สมรสเสียชีวิต และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยมีรูปแบบครัวเรือนใหม่ตามมา คือ ครัวเรือนข้ามรุ่น ซึ่งเกิดจากการที่พ่อหรือแม่ละทิ้งบุตรไว้ให้ตายายหรือปู่ย่าเลี้ยงเกิดเป็นผลกระทบในวงกว้าง และก่อให้เกิดวัฏจักรปัญหาในสังคมที่อาจแก้ไขได้ยากขึ้น ด้วยสภาพสังคมชนบทและเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก โอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างจำกัด เพราะบ้านเรือนของประชาชนในตำบลเกือบทั้งหมดรวมถึงสถานที่ราชการตั้งอยู่ตามไหล่เขาและอยู่ห่างไกลจากย่านชุมชนและสถานที่สำคัญในเขตอำเภอร่องกางเป็นระยะทางกว่า 28 กิโลเมตร ไม่รวมหมู่ที่ 7 บ้านห้วยเอ็ดที่ตั้งอยู่ห่างจากตำบลไผ่โทนเป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร และอยู่ห่างอำเภอเมืองแพร่เป็นระยะทางถึง 58 กิโลเมตร ซึ่งต้องใช้เวลาทั้งวันในการเดินทางไปกลับเพื่อทำกิจธุระต่าง ๆ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่มีเพียงรถจักรยานยนต์ รถขนส่งสาธารณะมีเวลาเดียวคือตีห้าของทุกวัน ไปกลับปลายทางถึงอำเภอเมืองแพร่ หากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนต้องจ้างเหมารายวันซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูง จึงถือว่าการคมนาคม ติดต่อสื่อสารค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวที่ได้รับผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพกายและสุขภาพจิต ในขณะที่กลุ่มพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในลักษณะสวัสดิการแฝงกับกลุ่มอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มผู้มีรายได้น้อย สตรีตั้งครุฑ เด็ก คนพิการ เนื่องจากยังไม่มีสวัสดิการหรือหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นการเฉพาะ สภาพการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทนได้รับผลกระทบในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวัน เศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในอนาคต จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษถึงผลกระทบต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ในทุกระดับ รวมถึงการปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และความต้องการสวัสดิการ การช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเสมอภาคกับครัวเรือนอื่นที่มีความสมบูรณ์ เพราะคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวไม่ได้หมายถึงพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเท่านั้น ยังหมายรวมถึงบุตรในครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวที่จะเติบโตอยู่ในสังคมไทยในอนาคตได้อย่างมีคุณภาพ เมื่อรากฐานของการพัฒนาประเทศคือสถาบันครอบครัว ความเสมอภาคและเป็นธรรมของสถาบันครอบครัวในทุกรูปแบบจึงเป็นเรื่องสำคัญ การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญในการวางแผนพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และด้านสุขภาพของสมาชิกครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวจึงต้องการการศึกษาและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลกระทบกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ศึกษา ตลอดถึงการปรับตัวเพื่อตั้งรับและเผชิญปัญหาดังกล่าว และความต้องการสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสุขภาพจิต และสุขภาพกายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ สร้างความเสมอภาคและเป็นธรรมในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ตำบลไผ่โพน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว
3. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสังคมของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว
4. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสุขภาพจิตของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว
5. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสุขภาพกายของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่อง ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ในพื้นที่ตำบลไผ่โพน อำเภอร่องวาง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

1.1 แนวคิดความต้องการของมนุษย์ (Human Basic Need)

แนวคิดพื้นฐานของการจัดสวัสดิการสังคมที่สำคัญ คือ การคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีความต้องการของ อับราฮัม ฮาโรลด์ มาสโลว์ (Abraham Harold Maslow) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดมนุษยธรรมนิยมที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การยอมรับ การไม่ลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เน้นความเสมอภาค เท่าเทียมกันทางโอกาสของคนในสังคมที่ต้องไม่ถูกกีดกันออกจากสังคม (Social exclusion) ภายใต้แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human right)

1.2 แนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human Right)

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิของบุคคลที่ได้รับการคุ้มครองโดยหลักบังคับของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน และเสมอภาคเป็นการส่งเสริมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข สิทธิสวัสดิการถือเป็นสิทธิทางสังคม (Social rights) ที่รัฐจัดให้ประชาชน สวัสดิการทางสังคมเป็นระบบการจัดบริการทางสังคมที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและความเท่าเทียมกันของคนทุกคนในสังคม นโยบายของรัฐกำหนดให้การดำเนินงานสวัสดิการสังคมผ่านการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อดูแลด้านคุณภาพชีวิตประชาชน จึงจำเป็นต้องมีการจัดประชุมเวทีประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยให้มีการจัดลำดับความสำคัญของการจัดสรรงบประมาณในรูปแบบของแผนพัฒนา แผนงาน โครงการ กิจกรรมให้เป็นไปตามปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (ระพีพรรณ คำหอม, 2557: 81)

1.3 แนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ นิยามความหมายความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ มิติแรก คือ ความปลอดภัยจากภาวะคุกคาม (Freedom from fear) ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เช่น ความหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ และการกดขี่ และมิติที่สอง คือ การได้รับการปกป้อง ค้ำครอง จากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน หรือในสังคม (ระพีพรรณ คำหอม, 2557: 93)

1.4 แนวคิดสวัสดิการสังคม (Social Welfare)

สวัสดิการสังคม เป็นการดำเนินงานของรัฐและภาคเอกชนที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิต (Quality of life or well-being) ที่ดีทั้งในยามปกติและยามประสบปัญหา การให้การช่วยเหลือมีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นเงิน สิ่งของ การดูแลและการให้บริการ (Cashes, Kinds, Care and Services) โดยมีองค์ประกอบของกิจกรรมหลายด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพ การสาธารณสุข การจัดหาที่อยู่อาศัย การจ้างงาน การมีหลักประกันรายได้ขั้นต่ำ บริการทางสังคม รวมถึงการมีระบบการประกันสังคม

สวัสดิการสังคม ยังหมายถึง การกำหนดนโยบายสังคมโดยรัฐ ซึ่งจะมีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 บริการ ได้แก่ 1. การบริการประกันสังคม (Social insurance) 2. การบริการช่วยเหลือประชาชน/ประชาสงเคราะห์ (Social assistance) และ 3. การบริการทางสังคม (Social services) สวัสดิการสังคมเป็นเรื่องของทุกคนในสังคม เพราะคำว่า สวัสดิการหรือสวัสดิภาพ มีความหมายในแง่การกินดีอยู่ดีของทุกคน (Social well-being) ไม่เฉพาะผู้ยากไร้เท่านั้น ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ตามปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติในเรื่องสิทธิมนุษยชนกำหนดว่า ทุกคนจะต้องได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอันเป็นสิทธิที่ทุกคนจะต้องได้รับ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดบริการต่าง ๆ ไว้ให้ ความต้องการขั้นพื้นฐานหมายถึง อาหาร น้ำ เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รัฐต้องจัดทำให้ไม่ว่าจะเป็นประชาชนที่อยู่ในเมืองใหญ่หรือในชนบทห่างไกล (ระพีพรรณ คำหอม, 2557: 4-5,10)

1.5 แนวคิดรัฐสวัสดิการ (Welfare State)

การจัดสวัสดิการสังคมนั้นไม่ได้มุ่งแค่การตอบสนองความต้องการด้านปัจจัยสี่ ด้านจิตวิทยา และความต้องการทางอารมณ์ตามทฤษฎีความต้องการของมนุษย์เท่านั้น เพราะมนุษย์มีความต้องการมากกว่าขั้นพื้นฐาน ความหมายของสวัสดิการสังคมในมุมกว้างจึงหมายถึงการกระจายความยุติธรรมกับคนทุกกลุ่ม และทุกประเภทในสังคม แนวคิดที่สำคัญที่ใช้ในการจัดบริการสวัสดิการสังคม คือ แนวคิดรัฐสวัสดิการ (ระพีพรรณ คำหอม, 2557: 33-34)

2. หลักการของแนวคิดรัฐสวัสดิการ

2.1 ความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) หากรัฐทำหน้าที่จัดบริการสวัสดิการให้กับคนในสังคม มีส่วนสนับสนุนให้คนในสังคมมีการแบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมจะเกิดความเป็นปึกแผ่นได้นั้น รัฐจะต้องมีพันธะในการช่วยเหลือคนจนซึ่งเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาส

2.2 สิทธิของพลเมือง (Civil right) เน้นความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคม สวัสดิการสังคม เป็นหน้าที่ของรัฐที่พึงจัดให้คนในสังคมอย่างเสมอภาค และถือเป็นสิทธิของประชาชนในฐานะของความเป็นพลเมืองของรัฐที่จะเข้าถึงบริการสวัสดิการอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งชนชั้น หลักสิทธิของประชาชนเชื่อว่า คนในสังคมต่างมีส่วนในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของรัฐ ฉะนั้นรัฐจึงควรมีหน้าที่ให้บริการสวัสดิการ ดังนั้นรัฐจึงต้องคำนึงถึงความเสมอภาคและความยุติธรรม (ระพีพรรณ คำหอม, 2557: 33-34)

3. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

โครงสร้างครัวเรือนไทย ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงที่นำไปเป็นห่วง ซึ่งโครงสร้างครัวเรือนหรืออาจเรียกว่าเป็นรูปแบบการอยู่อาศัย (living arrangement) จะเห็นได้ว่า ครอบครัวบางรูปแบบมีแนวโน้มที่จะมีความเปราะบางสูง เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งเป็นครอบครัวที่พ่อ หรือแม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกโดยไม่มีคู่ชีวิตคอยช่วยเหลือ ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้าง เสียชีวิต หรือแยกกันอยู่ด้วยความจำเป็นด้านการทำมาหากิน เกิดความอึดอัดทั้งทางเศรษฐกิจและจิตใจ โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันที่การเลี้ยงลูกต้องใช้ทั้งเงิน เวลา และความรู้ที่ซับซ้อนเป็นอย่างมาก (ภูเบศร์ สมุทรจักร, 2565)

งานวิจัยนี้ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดพื้นฐานของสวัสดิการสังคม (Social welfare) ซึ่งเป็นระบบการให้บริการของภาครัฐและเอกชนเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ (Human basic need) เพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชั่งในยามปกติและยามประสบปัญหา โดยครอบคลุมทุกคนในสังคม อย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกันตามแนวคิดสิทธิมนุษยชน (Human rights) สิทธิของพลเมือง (Civil right) และความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัย (Research population) ในครั้งนี้ คือ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โพน มีจำนวนทั้งหมด 70 ครัวเรือน กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้วิธีคิดเป็นร้อยละ 30 จากประชากร ได้ขนาดตัวอย่างเท่ากับ 21 ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว โดยสัมภาษณ์เฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่อนุญาตและยินดีให้ข้อมูลเท่านั้น

2. เครื่องมือวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ (Interview schedule) ประกอบด้วยข้อคำถามแบบปลายปิด (Closed-ended questions) และคำถามปลายเปิด (Open-ended questions) ถูกพัฒนาขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยดังกล่าวโดยการนำปilotทดสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity test) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of item Objective Congruence: IOC) โดยพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปเพื่อใช้เป็นข้อคำถามในแบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ที่ตรวจสอบคุณภาพและพัฒนาแล้วตามการประเมินและข้อเสนอแนะจาก

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำการตรวจเครื่องมือวิจัยแบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ตำบลไผ่โทน อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่

ตอนที่ 2 ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

ตอนที่ 3 ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสังคมของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

ตอนที่ 4 ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสุขภาพจิตของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

ตอนที่ 5 ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการด้านสุขภาพกายของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่โทน และผู้นำหมู่บ้านในตำบลไผ่โทน เพื่อขอ อนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ โดยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย กิจกรรมดำเนินการ

2. จัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ตำบลไผ่โทน ส่งไปยังองค์การบริหาร ส่วนตำบลไผ่โทน และผู้นำชุมชนในตำบลไผ่โทน

3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยเข้าสัมภาษณ์ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว ที่ให้การอนุญาตผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล จนครบตามขนาดตัวอย่าง 21 ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว

4. ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลวิจัย

5. บันทึกข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล และจัดทำรายงานผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการจัดอันดับ เพื่อนำไปเขียนรายงานผล สรุป และอภิปรายผล เพื่อให้ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการทำงานวิจัยในครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทนส่วนใหญ่เป็น แม่เลี้ยงเดี่ยว (ร้อยละ 85.71) จำนวนที่เหลือเป็น พ่อเลี้ยงเดี่ยว (ร้อยละ 14.29) มีอายุเฉลี่ย 32 ปี อายุสูงสุดที่ ของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ 42 ปี และอายุน้อยที่สุดของการเป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเท่ากับ 15 ปี ส่วนใหญ่ อยู่ในวัยทำงาน (ร้อยละ 91.48) และพบว่ามีแม่และพ่อวัยรุ่น ร้อยละ 9.52 และส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษา สูงสุดในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 47.62) รองลงมา คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 (ร้อยละ 28.57) และยังพบพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ได้รับการศึกษาถึง ร้อยละ 14.29 เกือบทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ในตำบล ไผ่โทน (ร้อยละ 90.48) แต่งงานและจดทะเบียนสมรส (ร้อยละ 57.14) ร้อยละ 42.86 อยู่ด้วยกันโดยไม่ได้ สมรส สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้เป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวคือความแตกแยกของชีวิตสมรส (ร้อยละ 57.14) ได้แก่ การหย่าร้าง แยกกันอยู่ และการละทิ้งของคู่สมรส ส่วนใหญ่มีบุตรอยู่ในช่วง 1 -2 คน มีจำนวนบุตรเฉลี่ย ครัวเรือนละ 3 คน และตกอยู่ในสภาพการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเมื่อบุตรมีอายุเฉลี่ย 4 ปี จำนวนบุตรใน ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่พบสูงสุดเท่ากับ 8 คน และน้อยที่สุดเท่ากับ 1 คน โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.43) มีจำนวนบุตรอยู่ในช่วง 1 ถึง 2 คน พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ไม่คิดแต่งงานใหม่ (ร้อยละ 52.38) เพราะ

มีการดูแลบุตรและครอบครัว มีเพียงร้อยละ 47.62 ที่คิดอยากแต่งงานหรือมีคู่อุปการะใหม่เพราะต้องการคนช่วยดูแลครอบครัว

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวประกอบอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร ได้แก่ ไร่ข้าวโพด (ร้อยละ 80.95) มีบางส่วนทำสวนยางพารา (ร้อยละ 4.76) เป็นลูกจ้างและพนักงานหน่วยงานและบริษัท (ร้อยละ 4.76) และพบว่ามีจำนวนหนึ่งราย (ร้อยละ 4.76) ยังเป็นนักศึกษา คริวเรือนเลี้ยงเดี่ยวมีอาชีพเสริม ได้แก่ อาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 28.57) ตัดเย็บเสื้อผ้า (ร้อยละ 9.52) เก็บหาของป่า และขายของชำในสัดส่วนที่เท่ากัน (ร้อยละ 4.76) โดยอาชีพหลักและอาชีพเสริมก่อนและหลังจากที่กลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเกือบทั้งหมดไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้เมื่อกลายเป็นครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวต้องหาเลี้ยงลูกตามลำพังจึงทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 61.90) โดยเฉพาะค่าเล่าเรียนบุตร และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวได้แก้ไขปัญหามาโดยการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นหลัก มีการหยิบบีมจากญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านบ้าง เพราะเกือบทั้งหมดไม่ได้รับการช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายจากคู่สมรสเดิม หรือแม้แต่ญาติพี่น้องของคู่สมรสเดิมเลย (ร้อยละ 95.24) นอกจากนี้ ยังได้รับผลกระทบต่อเวลาในการประกอบอาชีพเพราะบุตรยังเล็ก จึงแก้ไขปัญหามาโดยการฝากตายาย ญาติ หรือเพื่อนบ้านเลี้ยง ในขณะที่ตนออกไปทำงานนอกบ้าน (ร้อยละ 47.62) โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือ เช่น การอบรมด้านอาชีพเสริม (ร้อยละ 47.62) ได้แก่ การจักสานวัสดุเหลือใช้ในครัวเรือน การเย็บผ้ามืออ้อม การทำขนมไทย การทำน้ำพริกน้ำย่อย ไม้กวาดทางมะพร้าว ปุ๋ยอินทรีย์ และการเพาะเห็ดนางฟ้า ซึ่งพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ นำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเพื่อลดค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 60) มีบางครัวเรือนเท่านั้นที่นำความรู้ที่ได้เพื่อหารายได้เสริม (ร้อยละ 40) แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว (ร้อยละ 50) เนื่องจากไม่มีตลาดจำหน่ายสินค้าที่ผลิตขึ้น (ร้อยละ 80) และพื้นที่ห่างไกลจากตลาด ลานค้าชุมชนของอำเภอ และการผลิตก็เป็นไปได้ช้าเพราะไม่ได้มีการรวมกลุ่มอาชีพ (ร้อยละ 10) และต้องใช้จ่ายเงินลงทุนสูง (ร้อยละ 10)

ประมาณหนึ่งในสามของครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวได้รับการช่วยเหลือในรูปแบบสิ่งของ ได้แก่ ไข่ไก่ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เดือนละ 1 แผงเมื่อตั้งครรภ์จนบุตรอายุครบสามเดือน (ร้อยละ 38.09) ผ้าห่ม (ร้อยละ 14.29) ถูยั้งชีพ (ร้อยละ 4.76) สวัสดิการในรูปแบบเงินช่วยเหลือ ได้แก่ ทุนการศึกษาบุตรจากหน่วยงานภาครัฐ (ร้อยละ 14.29) และเงินช่วยเหลือจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดแพร่ (ร้อยละ 4.76) จำนวน 2,000 บาท จากการขอรับความช่วยเหลือด้วยตนเอง ส่วนเงินช่วยเหลือจากภาครัฐที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ได้รับแฝงมาจากบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ (ร้อยละ 61.90) ซึ่งแม้ว่าจะสามารถช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายของครัวเรือนได้บ้าง แต่จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้นแฝงอยู่กับสวัสดิการที่จัดสรรให้กับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจึงต้องการสวัสดิการด้านเงินช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร ทุนการศึกษา รถรับส่งไปโรงเรียน การจัดการหนี้สินในครัวเรือน รวมถึงการฝึกอบรมอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น และต้องการให้มีหน่วยงานที่ให้บริการปรึกษาและช่วยเหลือในด้านสิทธิทางกฎหมาย

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้อง และสังคมรอบข้าง (ร้อยละ 76.19) และให้กำลังใจ (ร้อยละ 71.43) อย่างไรก็ตาม ร้อยละ 23.81 รายงานว่า ไม่ได้ได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้างที่แสดงออกโดยการ ตำหนิ คุก และนินทา และการไม่ถูกรับเชิญไปร่วมงานในชุมชน แต่ส่วนใหญ่ระบุว่าตนไม่ได้รู้สึกอะไร (ร้อยละ 60) ส่วนที่เหลือรู้สึกอายและไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานสังคมใด (ร้อยละ 40) ก่อนเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดมีบทบาททางสังคม คือ เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ร้อยละ 80.95 เป็นสมาชิกกลุ่มสตรีแม่บ้าน ร้อยละ 19.05 เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวนที่เหลือเป็นกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ร้อยละ 4.76) ซึ่งเกินกว่าครึ่งเข้าร่วมกิจกรรมสังคม ได้แก่ งานประเพณีของหมู่บ้าน การประชุมหมู่บ้าน งานมงคล และการสังสรรค์ภายในเครือญาติ และเพื่อนบ้าน (ร้อยละ 61.90) แต่เมื่อกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแล้วเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้น้อยลง (ร้อยละ 38.10) เพราะต้องฝากบุตรไว้กับญาติผู้ใหญ่และเพื่อนบ้านเมื่อจำเป็นต้องเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม บางรายต้องพาทูตไปร่วมงานด้วยเพราะไม่มีคนดูแล (ร้อยละ 4.76) บุตรในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านพฤติกรรม (ร้อยละ 89.58) สำหรับเด็กกลุ่มที่พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวรายงานว่ามีปัญหาด้านพฤติกรรม พบว่า มีพฤติกรรมการหวงแม่/พ่อของตนมากผิดปกติ ที่เกิดจากความกังวลว่าพ่อหรือแม่ของตนจะมีครอบครัวใหม่และละทิ้งหรือไม่ให้ความรักตนเหมือนก่อน (ร้อยละ 10.42) ซึ่งเกิดในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เกิดความขัดแย้งมาก่อน มีพฤติกรรมทะเลาะและทำร้ายร่างกายผู้เป็นแม่ ร้อยละ 10.42 ของบุตรในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีพฤติกรรมเก็บตัว ก้าวร้าวในบางครั้ง เพราะมีความต้องการเรียนต่อในระบบ แต่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่สามารถส่งเสียให้เข้าเรียนในระบบได้ จึงแก้ไขปัญหาด้วยการบวชเรียน บุตรในรายที่ไม่ได้เรียนต่อหลังจากสำเร็จการศึกษาภาคบังคับ คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จึงช่วยครอบครัวทำงานในพื้นที่การเกษตร บางรายต้องออกไปหางานทำในต่างจังหวัด ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดต้องการให้มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กที่อายุต่ำกว่าหนึ่งขวบครึ่งในช่วงเวลาที่ต้องทำงาน และต้องการให้มีเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเพื่อปรึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทนได้รับผลกระทบด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ความกังวลต่อภาระการดูแลครอบครัว (ร้อยละ 76.19) เกิดความเครียด (ร้อยละ 52.38) เสียใจ (ร้อยละ 28.57) เหนงา (ร้อยละ 23.81) ซึมเศร้า และคิดทำร้ายตนเอง (ร้อยละ 14.29) คิดหนี และคิดที่จะบวชในสัดส่วนที่เท่ากัน (ร้อยละ 4.76) พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่แก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจิตโดยการทำความเข้าใจกับปัญหาเพื่อยอมรับและปรับตัว (ร้อยละ 61.90) หากิจกรรมหรืองานทำเพื่อไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่าน (ร้อยละ 28.57) พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ญาติ พี่น้อง (ร้อยละ 23.81) และบางคนหันไปพึ่งธรรมะ การปฏิบัติธรรม (ร้อยละ 19.05) ซึ่งช่วยบรรเทาอาการดังกล่าวได้ ทำให้อาการทางจิตใจดีขึ้นจากการสัมภาษณ์พบว่ายังไม่มีหน่วยงานใดให้คำปรึกษาปัญหา ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่จึงต้องการให้มีบริการให้คำปรึกษาปัญหาสุขภาพจิต การดำรงชีวิต และการดูแลบุตร (ร้อยละ 47.62)

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 พบว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านสุขภาพกายที่เชื่อมโยงจากสภาพจิตใจ โดยเฉพาะช่วงแรก ๆ ที่อยู่ในภาวะวิกฤตเมื่อกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวผลกระทบต่อสุขภาพกาย ได้แก่ ปวดหัว นอนไม่หลับ ความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 80.95) เบื่ออาหาร น้ำหนัก

ตัวลด (ร้อยละ 23.81) ส่วนใหญ่แก้ไขปัญหาโดยการปรึกษาแพทย์สาธารณสุขและรับประทานยาที่ได้จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลไผ่โทน ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องการให้มีบริการด้านสุขภาพ เช่น การตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ (ร้อยละ 71.43) และยาบำรุง (ร้อยละ 47.62) และ ร้อยละ 14.29 พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องการให้มีบริการรับฝากครรภ์ เพราะตำบลไผ่โทนอยู่ไกลจากโรงพยาบาลประจำอำเภอ และโรงพยาบาลประจำจังหวัดแพร่

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ตำบลไผ่โทน อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษามาอภิปราย ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องมาจากการหย่าร้าง แยกทาง และการละทิ้งของคู่สมรส และร้อยละ 42.86 ของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมาจากครอบครัวที่ไม่ได้สมรส ผลการศึกษานี้ยังพบพ่อและแม่เลี้ยงเดี่ยววัยรุ่นถึงร้อยละ 9.52 ซึ่งกรมสุขภาพจิตรายงานว่า ปัจจุบัน มีเด็กเป็นจำนวนมากที่เกิดจากพ่อแม่วัยใสที่ไม่มีความพร้อมในการใช้ชีวิตคู่ ซึ่งสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ (2567) รายงานว่าอัตราคลอดในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้นเป็น 1.1 ต่อพันคนในปี พ.ศ. 2567 ซึ่งเป็นแม่วัยรุ่นที่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ก่อนตั้งครรภ์ ร้อยละ 54.40 ที่ตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจเกินร้อยละ 65 (ฐานเศรษฐกิจ, 2568) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล วิเคราะห์ว่า ในปี 2568 พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในปี 2568 สถิติการจดทะเบียนหย่าร้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องถึง 1.4 แสนคู่ และพบว่าคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด 128,322 คน ในปี 2568 ซึ่งเพิ่มขึ้น 7,344 ราย จากในปี 2567 (120,978 คน) (เฉลิมพล แจ่มจันทร์, 2568)

ดังนั้น นอกจากปัญหาการหย่าร้าง แยกทางในครอบครัว สิ่งที่สังคมไทยต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาความมั่นคงในครัวเรือนไทยคือ การให้ความสำคัญกับบุตรหลานที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะให้ตระหนักถึงการมีบุตรเมื่อพร้อม เพราะอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของตนเอง บุตร และสมาชิกในครอบครัว

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่มาจากรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เพราะต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของบุตร เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร มีอาชีพเสริมเป็นส่วนน้อย ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจึงต้องการความช่วยเหลือหรือสวัสดิการด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การอบรมด้านอาชีพเสริม และการจัดการด้านหนี้สิน สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) ได้อธิบายถึงผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวซึ่งส่งผลต่อสมาชิกในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั้งในด้านสุขภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวกับบุตร

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับเงินช่วยเหลือบางส่วนที่มาจากสวัสดิการอื่น ๆ ที่รัฐให้การช่วยเหลือซึ่งไม่ได้เฉพาะเจาะจงสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว สอดคล้องกับข้อมูลของกรมกิจการเด็กและเยาวชน (2565) ที่ระบุว่า แม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับเงินช่วยเหลือจากภาครัฐแฝงอยู่ในรูปแบบของเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด

ตามระเบียบกรมกิจการเด็กและเยาวชนว่าด้วยหลักเกณฑ์การจ่ายเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด พ.ศ. 2565 ทั้งนี้ เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยยังไม่ได้มีการจัดแยกประเภทตามผู้ได้รับสวัสดิการตามรูปแบบครอบครัวที่ชัดเจน รัฐไม่สามารถคำนวณงบประมาณ และสวัสดิการที่จำเป็นสำหรับกลุ่มผู้อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เช่น สวัสดิการเกี่ยวกับเงินสงเคราะห์ครอบครัว เงินกู้ยืม การทำงาน การศึกษา สาธารณสุข บ้านพักครอบครัว บ้านพักฉุกเฉินสำหรับสตรีและเด็กที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว นม หรือสิ่งของสำหรับการเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมการจ้างงานและพัฒนาทักษะที่จำเป็น (Up-skill/Re-skill) ให้กับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่อยู่ในครอบครัวที่ยากลำบากให้สามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้

นอกจากนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวระบุว่าต้องการให้มีหน่วยงานช่วยเหลือด้านการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมาย เพื่อเรียกร้องค่าเลี้ยงดูจากคู่สมรสเดิม ซึ่งจากผลการศึกษาเกือบครึ่งหนึ่งของแม่เลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส และไม่ได้รับการช่วยเหลืออุปการะค่าเลี้ยงดูบุตรจากคู่สมรสเดิม และไม่สามารถเรียกร้องสิทธิของตนได้เพราะไม่ได้มีความเข้าใจด้านข้อกฎหมายและกระบวนการเรียกร้องสิทธิดังกล่าว ซึ่งตามข้อกฎหมายการคุ้มครองสิทธิบุตรนอกสมรสนั้น หมายถึง กรณีที่มารดาที่ไม่ได้มีการจดทะเบียนสมรส และเมื่อคลอดบุตรแล้วบิดาไม่ได้จดทะเบียนรับรองบุตร เมื่อละทิ้งหรือแยกทางไปโดยไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูบุตร มารดาสามารถฟ้องศาลขอให้ศาลสั่งว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/38 ถึง 1598/41 (อภิรัตน์ นิยมไทย, 2563) ในกรณีที่บิดาหรือมารดาอีกฝ่าย ไม่ยอมส่งเสียหรือให้การอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ตามหน้าที่ของตน การบังคับบิดามารดามาให้มาทำการอุปการะเลี้ยงดูบุตรและให้การศึกษาแก่บุตรผู้เยาว์ไม่สามารถทำได้โดยสภาพ ดังนั้น สิ่งที่สามารถทำได้ คือการเรียก “ค่าเลี้ยงดูบุตร” หรือที่ตามกฎหมายเรียกว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” เอาจากบิดามารดาที่ไม่ยอมปฏิบัติตามหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1958/38 ทั้งนี้ มารดาจะฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร พร้อมกับฟ้องขอรับรองบุตรไปพร้อมกันในคดีเดียวก็ได้ แต่การฟ้องเรียกค่าอุปการะนั้นมีอายุความ 5 ปี นับตั้งแต่วันที่แม่จ่ายค่าเลี้ยงดูลูกไปฝ่ายเดียว หรือเรียกย้อนหลังได้ไม่เกิน 5 ปี นับตั้งแต่วันที่จ่ายค่าเลี้ยงดูไปนั่นเอง โดยให้เสนอคดีต่อศาลเยาวชนและครอบครัวที่จำเลย (ผู้ถูกร้อง) หรือผู้ร้องมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลหรือศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาล (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/33 (4) ประกอบมาตรา 193/12) (สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม, 2562)

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชนทั้งก่อนและหลังกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เพียงแต่การเข้าร่วมบางกิจกรรมลดลง ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับและได้รับกำลังใจจากคนรอบข้าง ได้แก่ ญาติ พี่น้อง พ่อ แม่ และเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน มีบางครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากปฏิกิริยาของคนในสังคมรอบข้างที่แสดงออกถึงการไม่ยอมรับโดยเฉพาะการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว เช่น การนินทา ตำหนิ และไม่ได้รับเชิญให้ไปร่วมงานในชุมชน มีบางส่วนรู้สึกอายจึงไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานสังคมใด พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมักแบกรับภาระความรับผิดชอบของพ่อแม่เพียงสองคน เผชิญกับตราบาปทางสังคม และขาดการสนับสนุนทางสังคม ส่งผลให้พวกเขามีปัญหาในการใช้เวลากับลูก ๆ ดังนั้น ลูก ๆ ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจึงมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมลดลง

และมีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม ความไม่มั่นคงในครอบครัวสามารถส่งผลเสียต่อพัฒนาการของเด็กได้ ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย การเจริญเติบโตโดยรวม และความสัมพันธ์ในอนาคตของเด็กด้วย (Chavda & Nisarga, 2023)

เด็กกลุ่มที่พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวรายงานว่ามีปัญหาด้านพฤติกรรม พบว่า มีพฤติกรรมการหวงแม่/พ่อ ของตนมากผิดปกติที่เกิดจากความกังวลว่าพ่อหรือแม่ของตนจะมีครอบครัวใหม่และละทิ้งหรือไม่ให้ความรัก ตนเหมือนก่อน และบางรายมีพฤติกรรมเก็บตัวและก้าวร้าว เพราะต้องการเรียนต่อแต่ต้องทำการเกษตรช่วย ครอบครัวยุติการศึกษาภาคบังคับเพราะพ่อแม่ไม่สามารถส่งเสียให้เรียนต่อได้ และบางรายแก้ไขปัญหาโดยการบวชเรียน ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เพราะเมื่อเด็ก ๆ เผชิญกับความทุกข์ทางอารมณ์ ความวิตกกังวล ปัญหาพฤติกรรม และเด็กที่เกิดจากพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีความรู้สึก ด้านลบต่อตนเอง รู้สึกไม่เป็นที่ต้องการ มีความภาคภูมิใจในตนเองลดลง และเปรียบเทียบตัวเองกับเด็กที่อาศัย อยู่กับพ่อแม่ทั้งสองอยู่ตลอดเวลา (Chavda & Nisarga, 2023)

สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) ได้อธิบายว่า พ่อ/แม่ เลี้ยงเดี่ยวมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกันกับลูกลดลง เพราะเวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงานเพื่อหารายได้ และ อาจนำไปสู่ปัญหาด้านอารมณ์และพฤติกรรมของเด็กในครอบครัวดังกล่าว จึงควรมีการส่งเสริมการสื่อสารแบบ เปิด ระหว่างพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวเพื่อให้มีการแสดงออกที่ชัดเจนและเปิดกว้างทางความคิดและความรู้สึกภายใน ครอบครัวยุติ เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจต่อกันและสามารถพูดคุยปรึกษากันได้

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดต้องการความช่วยเหลือด้านสังคม คือ ศูนย์รับเลี้ยงเด็กตั้งแต่อายุขวบครึ่ง ถึงวัยอนุบาล และต้องการสร้างเครือข่ายพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวสำหรับแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเป็นพี่ พัง ทางจิตใจระหว่างผู้ที่ตกอยู่ในสภาวะเดียวกัน ตามลำดับ ซึ่ง สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ (2566) ก็ได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของพ่อ/แม่ เลี้ยงเดี่ยว เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล แลกเปลี่ยนความรู้ ให้คำปรึกษาเรื่องการดูแลลูกร่วมกัน

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทนได้รับผลกระทบ ด้านสุขภาพจิตหลังจากที่ต้องตกอยู่ในสภาวะการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เพราะต้องรับภาระเลี้ยงลูก ตามลำพัง ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ายังไม่มียศหรือหน่วยงานใดมาให้คำปรึกษา ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ต้องการด้านความช่วยเหลือปัญหาด้านสุขภาพจิต ได้แก่ บริการให้คำปรึกษาปัญหาในการดำรงชีวิต การดูแล บุตร และช่องทางหรือโอกาสในการขอรับความช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ ซึ่งปัญหาที่พบบ่อยที่สุด สำหรับผู้ที่ ตกอยู่ในสถานะพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ ความเครียด ความวิตกกังวลต่างๆ เช่น เรื่องค่าใช้จ่าย ความพร้อม ในการดูแลลูกเพียงลำพัง ความกลัวที่จะต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ แบบไม่คาดคิด ความกังวลและ ความกลัวที่จะล้มเหลวในการดูแลเอาใจใส่ลูกไปพร้อมๆ กับการทำงานนอกบ้าน รวมถึงความเครียดที่จะต้อง แลกเปลี่ยนภาระทั้งหมดในครอบครัวเพียงลำพัง (มูลนิธิหมอชาวบ้าน, 2566)

ปัญหาสุขภาพจิตที่เกิดขึ้นกับพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ความรู้สึกหวาดกลัว ขาดความเชื่อมั่นกับอนาคต เช่น เงินเลี้ยงดูบุตร การบริหารจัดการเวลาดูแลบุตร ทำให้พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว เกิดความเครียด ซึมเศร้า รวมถึงบุตรที่เกิดมาก็อาจจะมีความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตในหลายด้าน เช่น อาจรู้สึก

ด้อยที่มีไม่เท่าเพื่อน ไม่ภาคภูมิใจในตัวเอง รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจที่ไม่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่เท่าที่ควร แต่เด็กเหล่านั้นสามารถผลักดันตัวเองจากจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งได้ ด้วยการให้ความรักที่เพียงพอและอยู่ในระบบการศึกษาที่ดี เด็กจะมีโอกาสที่ดีในชีวิต การเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจะไม่มีปัญหา (นวพรช บุญชาญ, ม.ป.ป.)

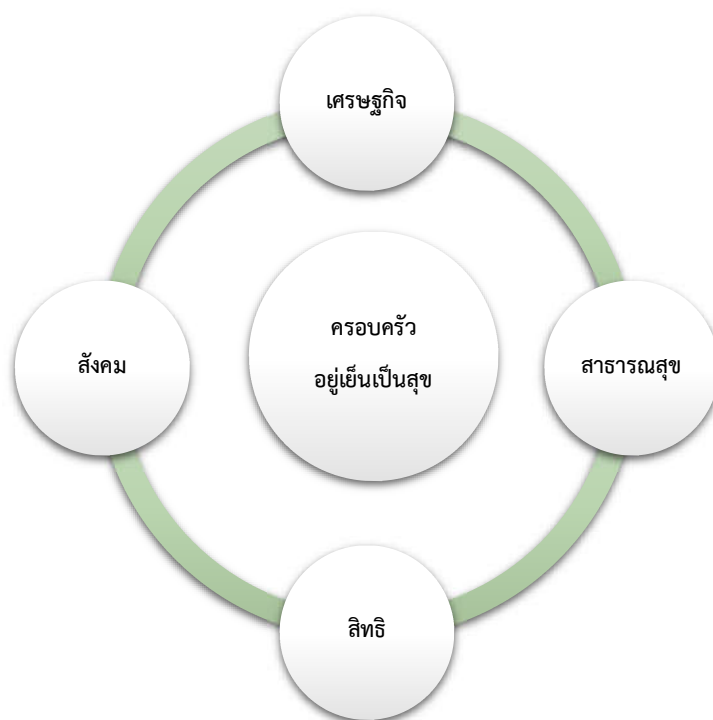
จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 ผลกระทบหลังจากที่ตกอยู่ในสภาพการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในด้านสุขภาพกาย ได้แก่ ปวดหัว นอนไม่หลับ ความดันโลหิตสูง มีผลมาจากสภาพจิตใจและส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลไผ่โทน และมีความต้องการสวัสดิการด้านสุขภาพกาย ได้แก่ การตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ การบริการฝากครรภ์ในพื้นที่ และยารักษาโรค และยาบำรุงร่างกาย สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ผลคุณ บุญลาย (2550) ที่พบว่า แบบแผนการดำเนินชีวิตและการปรับตัวด้านสุขภาพนั้น ในช่วงแรกมีอาการนอนไม่หลับ คิดมาก ปวดหัว ทานอาหารไม่ค่อยได้ และน้ำหนักลดลง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ผลกระทบด้านสุขภาพกายเป็นผลจากสภาพจิตใจที่เกี่ยวข้องจากผลกระทบด้านเศรษฐกิจในการที่ต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรตามลำพัง โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวได้รับการศึกษาในขั้นพื้นฐานส่วนใหญ่ทำให้มีข้อจำกัดด้านอาชีพและรายได้ ที่ส่วนหนึ่งมาจากสภาพพื้นที่ที่ห่างไกลย่านชุมชน ตลาด และลานค้า ดังนั้น การส่งเสริมและการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพ และด้านอื่น ๆ อาจต้องทำควบคู่กับการช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง ผลกระทบ การปรับตัว และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ตำบลไผ่โทน อำเภอร่องกวาง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัย ดังนี้

ครอบครัวยังคงเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่มีความหมายและความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะยุคสมัยจะทำให้องค์ประกอบของครอบครัวเปลี่ยนไปก็ตามการสร้างความสะดวกและเป็นธรรม โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวซึ่งได้รับผลกระทบในทุกด้านถือเป็นกลุ่มเปราะบางเช่นเดียวกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมไทยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญตามแนวคิดรัฐสวัสดิการ โดยหน่วยงานภาครัฐ ร่วมกับเอกชน และชุมชน ควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และจัดสวัสดิการที่จำเป็นใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เงินทุนและการเข้าถึงสถาบันการเงิน อาชีพ รายได้ และค่าใช้จ่าย 2) สังคม ได้แก่ การส่งเสริมให้สังคมรอบข้างเข้าใจ ยอมรับ ให้การสนับสนุนทั้งพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวและบุตร รวมถึงเครื่องการสร้างข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว 3) สาธารณะสุข ได้แก่ บริการด้านการตรวจและดูแลสุขภาพกาย การให้คำปรึกษาปัญหาด้านสุขภาพจิตแก่ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว และ 4) สิทธิที่พึงมีและได้รับ ได้แก่ การให้ความรู้ในด้านสิทธิและกระบวนการปกป้อง และเรียกร้องสิทธิของสมาชิกครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เพื่อให้สังคมไทยเกิดความเสมอภาคและเป็นธรรม นำมาซึ่งการเป็นครอบครัว และสังคมอยู่เย็นเป็นสุข (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 องค์กรความรู้จากงานวิจัย

(ที่มา: วิภาดา ใหม่เพย และรัฐวิทย์ แก้วทาร์มณ, 2568)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา สรุปได้ว่า ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในตำบลไผ่โทนนั้นได้รับผลกระทบ ต้องปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหา และต้องการสวัสดิการด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวและบุตร และมีผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามลำดับ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับผลกระทบและต้องปรับตัวในด้านสังคมน้อยเพราะส่วนใหญ่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวเดิมของตน และสังคมรอบข้างในปัจจุบันให้การยอมรับ อย่างไรก็ตามสวัสดิการที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้รับในปัจจุบันนั้นแฝงอยู่กับสวัสดิการภาครัฐที่จัดสรรให้กับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม เนื่องจากไม่มีสวัสดิการเฉพาะสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และเกือบทั้งหมดไม่มีความรู้ด้านกระบวนการทางกฎหมายในการปกป้องและเรียกร้องสิทธิ์ของพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัยและสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐควรมีการสำรวจข้อมูลครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั่วประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสุขภาพกายและจิต เพื่อนำมากำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ และจัดสวัสดิการโดยตรงและครอบคลุมความต้องการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวอย่างแท้จริง เพื่อสร้างความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคมที่จะส่งผลให้ประเทศไทยพัฒนาก้าวหน้าไปได้เร็วขึ้นเมื่อสมาชิกในครอบครัวไทยทุกรูปแบบมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายเพื่อให้ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวสามารถปกป้องและเรียกร้องสิทธิของตนได้ ตลอดจนการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะในการดูแลสนับสนุนกระบวนการยุติธรรมให้กับสมาชิกทุกคนในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว เพื่อให้สามารถเข้ารับบริการและขอความช่วยเหลือกรณีเกิดปัญหาหรือได้รับผลกระทบใด ๆ ในการเลี้ยงลูกตามลำพัง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวในภาวะวิกฤตให้สามารถผ่านพ้นปัญหา และดูแลครอบครัวได้ในอนาคต
3. ควรมีการส่งเสริม พัฒนาอาชีพ และการสนับสนุนเงินลงทุนสำหรับพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้นเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและบุตรในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม ความสัมพันธ์ สุขภาพกายและสุขภาพจิต
4. ควรมีการผลักดันสร้างเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่เพื่อลดผลกระทบด้านสังคม และจิตใจของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว ให้สามารถผ่านปัญหาอุปสรรคโดยเฉพาะช่วงวิกฤตคือระยะแรกของการปรับตัวให้พ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการพึ่งพาอาศัยกัน ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจกัน มีสังคมนระหว่างกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบเดียวกัน
5. พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีบุตรในวัยเรียนซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ควรฝึกฝนให้บุตรของตนช่วยเหลือตนเองให้มากขึ้น พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด เพื่อแบ่งเบาภาระครอบครัวและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กและผู้เป็นพ่อหรือแม่ให้ได้มีช่วงเวลาทำกิจกรรมร่วมกันช่วยให้ครอบครัวเกิดความอบอุ่น
6. สถาบันการศึกษาควรสอดแทรกเนื้อหาและปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบครัวเรือนไทยในปัจจุบันในบทเรียนสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจอันจะช่วยลดปัญหาครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว และช่วยให้เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่ครบพร้อมได้เข้าใจกลุ่มเด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวให้การยอมรับและช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านสังคมและด้านจิตใจ
7. สถาบันการศึกษาควรมุ่งเน้นให้บุคลากรดูแลเด็กและเยาวชนกลุ่มที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นการเฉพาะในการสังเกตพฤติกรรมเด็กและกลุ่มเพื่อน การช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาด้านการใช้ชีวิต ปัญหาค่าใช้จ่ายในการเรียนและทุนการศึกษา เพื่อให้เด็กที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวสามารถเจริญเติบโตในสังคมได้อย่างเท่าเทียมกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่สมบูรณ์
8. ครอบครัว เครือญาติ วัด สถาบันการศึกษา และคนในชุมชนควรช่วยกันดูแลให้คำปรึกษาแก่เด็กในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวให้สามารถยอมรับและเข้าใจสภาพความเป็นจริงของครอบครัวปัจจุบัน การแสดงบทบาทให้เหมาะสมตามเพศของเด็กชายและเด็กหญิง การวางตัว และความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของไทย เพื่อป้องกันปัญหาการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กจนเกิดปัญหาซ้ำรอยเดิม
9. ครอบครัว เครือญาติ คนในชุมชน วัด และสถาบันการศึกษาควรมีการปลูกฝังค่านิยมความรับผิดชอบต่อครอบครัวให้กับวัยรุ่น การมีความสัมพันธ์เมื่อพร้อม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการละทิ้งบุตรให้กับปู่ ย่า หรือ ตา ยาย ซึ่งจะเกิดปัญหาใหม่ตามมา คือ การเป็นครอบครัวข้ามรุ่นที่อาจทำให้ไม่สามารถ

ก้าวพ้นปัญหาอุปสรรคของครอบครัวในรูปแบบดังกล่าวได้

10. หน่วยงานภาครัฐควรมีการจัดสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนก่อนวัยเรียน เพื่อแบ่งเบาพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในช่วงเวลาที่ต้องออกไปทำงาน หรือช่วงที่ต้องเข้าร่วมกิจกรรมสังคม

11. หน่วยงานภาครัฐควรจัดสวัสดิการด้านสาธารณสุขสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นการเฉพาะ ตั้งแต่การให้คำปรึกษาแม่ตั้งครรภ์ การดูแลบุตร บริการให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิตให้พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและบุตร ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพเท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่นๆ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดในพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากขึ้นเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการสวัสดิการของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในทุกมิติ

2. ควรทำการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและชนบท เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุ ปัญหา ผลกระทบ ความต้องการที่เหมือนและแตกต่างกัน

3. งานวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึงผลกระทบต่อบุตรในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในทุกมิติ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างมาตรการช่วยเหลือและสนับสนุนให้บุตรในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2565). *ระเบียบกรมกิจการเด็กและเยาวชนว่าด้วยหลักเกณฑ์การจ่ายเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด พ.ศ. 2565*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.dcy.go.th/publication/1640175901937>

เฉลิมพล แจ่มจันทร์. (2568). *จดทะเบียนตำ-หย่าร้างสูง สถิติคนไทยหมดใจ ขออยู่สถานะโสด*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/scoop/infographic/2836542>

ฐานเศรษฐกิจ. (10 ส.ค. 2568). *เปิดสถิติประชากรไทยปี 68 พบแม่เลี้ยงเดี่ยวเพิ่มขึ้น การหย่าร้างสูง 1 ใน 3*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thansettakij.com/general-news/635653>

นวพรรษ บุญชาญ. (ม.ป.ป.). *ปัญหาสุขภาพจิตพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว*. สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.rajanakul.go.th/about/ประวัติ>

ผลคุณ บุญลาย. (2550). *วิถีชีวิตครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว. บทความย่อยรายงานการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ภูเบศร์ สมุทรจักร. (2565). *รอยร้าวที่ฐานราก...ความเปราะบางของครอบครัวไทยในอนาคต*. กองบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยมหิดล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://op.mahidol.ac.th/ga/posttoday-44/>

มูลนิธิหมอชาวบ้าน. (2566). *ปัญหาที่พบบ่อยในการเลี้ยงลูก สำหรับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://empowerliving.doctor.or.th/case/1020>

ระพีพรรณ คำหอม. (2557). *สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม. (2562). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://jla.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/112/iid/121227>

สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). *พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว...ความท้าทายที่ต้องก้าวผ่าน*. กรุงเทพมหานคร: กองพัฒนานโยบายและนวัตกรรมทางสังคม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์. (2567). *รายงานเฝ้าระวังการตั้งครรภ์แม่วัยรุ่น พ.ศ. 2567*. กรุงเทพมหานคร: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

อภิหารัตน์ นิยมไทย. (2563). *บุตรนอกสมรส ตอนการจดทะเบียนรับรองบุตร*. ปฏิรูปกฎหมาย. รัฐสภา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/Sub_Jun/10reform/reform75.pdf

Chavda K., Nisarga V. (2023). Single Parenting: Impact on Child's Development. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*. 19(1), 14-20.